

e-ISSN: 2651-3595

kalemname

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

9/18
Aralık 2024

DergiPark
AKADEMİK

SÖBIAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

SIA
Scientific Indexing Services

EBSCOhost

**Academic
Resource
Index**
ResearchBib

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2651-3595

Sayı/No:18

Aralık/December 2024

Dergi Eski Adı: *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)*

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: *The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty*

(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Sosyal Bilimler-Dinî Araştırmalar

Scope: Social Sciences-Religious Studies

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June & December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German

Kalemname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kalemname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; Türkçe-İngilizce başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 250 kelime) ve İSNAD atıf sistemine uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an Turkish-English title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 250 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences

TABERÎ TEFSİRİ'NDE YEMİNLE BAŞLAYAN SURELERDEKİ YEMİN İFADELERİ

Nurdane GÜLER

Doç. Dr.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü

Tefsir Anabilim Dalı

Assoc. Prof.

Kırıkkale University Faculty of Islamic Sciences

Department of Basic Islamic Studies

Kırıkkale, Türkiye

nurdaneguler@gmail.com

orcid.org/0000-0002-2133-9252

Öz

Kur'an'ın on yedi suresi -Sâffât, Zâriyât, Tûr, Necm, Kıyâme, Mürselât, Nâziât, Burûc, Târik, Fecr, Beled, Şems, Leyl, Duhâ, Tîn, Âdiyât, Asr- yemin/kasem ile başlamaktadır. Bu yeminlerin çoğu zaman gizemli ifadeler barındırdığı bilinmektedir. Örneğin Âdiyât suresinde “nefes nefese koşanlara, sonra çakarak kıvılcım saçanlara, sabahleyin ansızın baskın yapanlara, derken o sırada tozu dumana katanlara, peşinden orada bir topluluğun ta ortasına dalanlara” yemin edilmiştir. Muksam bih dediğimiz üzerine yemin edilen bu varlıklar atlar mıdır yoksa develerden mi bahsedilmiştir veyahut bahsedilenler başka varlıklar mıdır? Aynı durum yeminle başlayan diğer surelerin genelinde mevcuttur. Biz bu çalışmada Taberî'nin bu gizemli ifadelerle getirdiği açıklamaları ortaya koymak istedik. Bilindiği gibi *Taberî Tefsiri* kapsamlı bir rivayet tefsiri olmak bakımından ilktir ve tefsir tarihinin erken döneminde kaleme alınmıştır. Yeminlerin anlamlarına dair Taberî'nin bizzat kendisinin vardığı kanaat ilk hedefimiz olmakla birlikte eserine yansıttığı ilk üç asra ait görüşlerin erken dönemde bu ayetlere verilen anlamları tespit açısından bir zenginlik olacağı umundayız.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Taberî Tefsiri, Yemin, Kasem, Muksam bih, Muksam aleyh.

OATH EXPRESSIONS in SURAHS BEGINNING with OATH in al-TABERÎ's TAFSİR

Abstract

Seventeen surahs -as-Saaffaat, adh-Dhaariyaat, at-Toor, an-Najm, al-Qiyamah, al-Mursalaat, an-Naazi'aat, al-Burooj, at-Taariq, al-Fajr, al-Balad, ash-Shams, al-Layl, ad-Dhuha, at-Tin, al-'Aadiyat, al-'Asr- of the Quran begin with an oath/qasam. It is known that many of these oaths contain mysterious time expressions. For example, in the 'Aadiyat surah, the following is sworn: “To those who run out of breath; then to those who flash and spark; to those who suddenly raid in the morning; then to those who simultaneously create dust; and to those who dive into the midst of a community there.” Are these beings that are sworn upon (called al-Muqsam bih)

horses or camels or are other beings being mentioned? The same is valid for other surahs that begin with an oath. In this study, we wanted to reveal al-Taberī's explanations for these mysterious expressions. As it is known, al-Taberī's commentary is the first in terms of being a comprehensive narration commentary and was written in the early period of the history of commentary. Although our first target is revealing al-Taberī's own conclusion about the meaning of the oaths, we hope that the views of the first three centuries discussed in his work will bring a richness to determining the meanings given to these verses in the early period.

Keywords: Tafsīr, al-Taberī's Tafsīr, Oath, Qasam, al-Muqşam bih, al-Muqşam alaih.

Giriş

Nüzul döneminin mevcut Arap geleneğinde sözün gücünü artırmak üzere yeminlere müracaat edildiği ve Kur'an'da bu üslubun gerek sure başlangıcında gerekse sure içinde sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Sure içi kullanımları bir kenara bırakırsak Kur'an'ın on yedi suresi - Sâffât, Zâriyât, Tûr, Necm, Kıyâme, Mürselât, Nâziât, Burûc, Târik, Fecr, Beled, Şems, Leyl, Duhâ, Tîn, Âdiyât, Asr- yemin/kasem ile başlamaktadır. Yeminlerde iki unsur göze çarpar: Üzerine yemin edilen şey veya şeyler/muksam bih ve yeminin konusu/muksam aleyh. Kur'an'da geçen yeminlerde her iki unsur da çok önemlidir. Konuları itibariyle bahsi geçen on yedi sureye bakıldığında, sure başında bulunan yeminlerden sadece birinde Yüce Allah'ın kendi vahdaniyeti üzerine yemin ettiği görülür.¹ Surelerden ikisinde Hz. Peygamber yemine konu olmuştur. Bu ayetlerde Hz. Peygamber'in sapmadığı, Yüce Allah'ın ona darılmadığı ve terk etmediği bildirilmiştir.² Dört surede kıyamet üzerine yemin edilmiştir. Bunların üçünde vaat olunan azabın gerçekleşmesine,³ birinde ise kozmik kıyamet tasvirlerine vurgu vardır.⁴ Geri kalan on surede yeminlerin konusu insan üzerinedir. İnsanın en güzel olarak yaratılışından bahsedilmiş,⁵ çabalarının farklı farklı olduğuna⁶, üzerinde bir koruyucu, bir denetleyici bulunduğuna⁷ (yüz yüze geleceği nice) zorluklar içinde yaratıldığına,⁸ nefsinin kötülüklerden arındırmanın kurtuluşa ereceğine⁹ dikkat çekilmiştir. Ayrıca insanın gerçekten ziyan içinde bulunduğu,¹⁰ Rabb'ine karşı pek nankör olduğu¹¹ belirtilmiştir. Bunlara ek olarak insana Yüce Allah'ın kemiklerini toplayıp

¹ es-Sâffât 37/4.

² en-Necm 53/2; ed-Duhâ 93/3.

³ ez-Zâriyât 51/2; et-Tûr 52/6; el-Murselât 77/6.

⁴ en-Nâziât 79/6.

⁵ et-Tîn 95/4.

⁶ el-Leyl 92/4.

⁷ et-Târik 86/4.

⁸ el-Beled 90/4.

⁹ eş-Şems 91/9.

¹⁰ el-Asr 103/2.

¹¹ el-Âdiyât 100/6.

birleştiremeyeceğini mi sandığı¹² sorusu sorulmuştur. Bu bir tasdik sorusudur. Zaten takip eden ayette Yüce Allah'ın parmak uçlarına varıncaya kadar tekrar kemikleri birleştirip düzenlemeye kadir olduğu belirtilir. Diğer bir surede daha insana yönelik tasdik sorusu vardır. Surenin başlangıcında zikredilen her bir yemin unsuruna dikkat çekilerek “Aklı olan kimse için bunlar yemine konu olacak kadar önemli değil midir?”¹³ sorusu yer almıştır. On yedi sure başında bulunan yeminlerin yarısından çoğunda konunun insan ile alakalı oluşu dikkat çekicidir. İnsan hakkında söylenenleri anlamlı bir sırayla art arda dizdiğimizde dünya hayatının panoraması ortaya çıkar. Şöyle ki: İnsan en güzel yaratılmıştır ama zıyan içindedir. Bunun en büyük sebebi çok nankör oluşu yani yaratana inkâr edışıdır. Oysaki yaratan Yüce Allah onun kemiklerini tekrar toplayıp birleştirebilecek kudrettedir. İnsan yüz yüze geleceği nice zorlukların bulunduğu bir imtihan dünyasındadır. Her insanın üzerinde bir koruyucu ve bir denetleyici sürekli yaptıklarını izlemektedir. Bu imtihanda insanların çabaları çeşit çeşittir. Fakat başarı sadece nefsinin kötülüklerden arındırıcılarıdır. Bu nedenle insan Rabbi'ni küçümsememeli ve onun parmak uçlarına varıncaya kadar kendisini yeniden yaratmaya kadir olduğunu bilmelidir. İnsan aklını kullanırsa Yüce Allah'ın üzerine yemin ettiği unsurlar bile nasihat olarak kendisine yetecek niteliktedir.

Sure başlangıçlarında bulunan yeminlerin konularından ortaya çıkan bu hayat panoraması, üzerine yemin edilen şey ve şeyler/muksam bih söz konusu olduğunda daha enteresan bir hâl alır. Kur'an'da üzerine yemin edilen şeylerin çoğu zaman gizemli ifadeler barındırdığı bilinmektedir. Örneğin Âdiyat suresinde; “nefes nefese koşanlara, sonra çakararak kıvılcım saçanlar, sabahleyin ansızın baskın yapanlara, derken o sırada tozu dumana katanlara, peşinden orada bir topluluğun ta ortasına dalanlara” yemin edilmiştir. Üzerine yemin edilen bu varlıklar atlar mıdır yoksa develerden mi bahsedilmiştir veyahut bahsedilenler başka varlıklar mıdır? Aynı durum yeminle başlayan diğer surelerin genelinde mevcuttur. Bu makalede Taberî'nin yeminle başlayan surelerde muksam bih ifadelerine getirdiği izahlar kendi eserinden aktarılan erken dönem müfessirlerin görüşleriyle birlikte incelenmiştir. Kur'an'daki yeminler/aksâmu'l-Kur'an çeşitli yönleri ile araştırılrsa da bu konuda bir çalışma bulunmamaktadır.¹⁴ Makalede girişten sonra bir

¹² el-Kıyame 75/3.

¹³ el-Fecr 89/4.

¹⁴ Kur'an'da yeminler ile ilgili yapılan bazı bilimsel ve akademik çalışmalar için bk. Süleyman b. Ali, “Kur'an'da Yeminlerin Sırları=Min Esrâni'l-Kasemi fi'l-Kur'âni'l-Kerim”, çev. Mustafa Şentürk & Seyyit Alçi, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi (Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, 5/1 (2019), 443-462; Mustafa Cihad Bakkal, “Mâtürîdî'ye Göre Kur'an-ı Kerim'de Yeminler”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim)*, 19/1 (2019), 83-107; Muhammed Coşkun, “Aksâmu'l-Kur'an 89/Fecr, 1-14. Ayetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2014), 37-68; Mehmet Çalışkan, “Kur'an-ı Kerim'in Yemin Üslubu=The Oath Method of the Holy Qur'an”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 87/15 (2019), 85-112; Kutbettin Ekinci, “Kur'an'da Allah'ın Zatı Dışında Kullanılan Yeminleri Sözün Maksudı Açısından Anlamak”, *Ankara*

ana başlık ve onun alt uzantıları mevcut olup akabinde değerlendirme ve sonuç yer almıştır.

1. Taberî Tefsirinde Yeminle Başlayan Surelerdeki Yemin İfadeleri

Bu başlıkta yeminle başlayan surelerde yemin ifadeleri çalışma ayetlerin anlamına odaklandığı için Mushaf tertibi sırasıyla tek tek incelenecek, her bir ayet için mevcut görüşler ve görüşü zikreden müfessirler belirtilecektir. Her surenin sonunda Taberî'nin görüşlerine ayrıca yer verilecektir.

1.1. Sâffât Suresi: Tertip sırasında 37., kronolojik sıralamada 56. sure olup En'âm suresinden sonra inmiştir.¹⁵ İlahın tek olduğunu pekiştirmek üzere yeminle başlar. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler¹⁶ şöyledir:

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٣﴾ إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴿٤﴾

- 1) Saf saf duranlar: Meleklerdir. (Mesruk, Abdullah b. Mes'ûd, Katâde, Suddî)
- 2) Sevk edip sürenler: a) Meleklerdir, bulutları sürüp sevk ederler. (Mücâhid, Suddî) b) Kur'an ayetleridir. Allah onunla kendisinden alıkoyanları engellemiştir. (Katâde)
- 3) Zikri tilavet edenler: a) Meleklerdir. (Mücâhid, Suddî) b) Önceki ümmetlerdir. (Katâde)
- 4) Muksam aleyh/yeminin konusu: Şüphesiz ilahınız bir tekdir.

Taberî ilk ayetin Allah'ın huzurunda saf saf durmaları yönüyle meleklerden bahsettiğini belirtmiş, ikinci ve üçüncü ayette bahsi geçenlerin başlangıca uygun olarak yine melekler olduğunu belirtmiştir.¹⁷

1.2. Zâriyat Suresi: Tertip sırasında 51., kronolojik sıralamada 67. sure olup Ahkâf suresinden sonra inmiştir. Vadedilenin gerçek olduğunu pekiştirmek üzere yeminle başlar. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالذَّارِيَاتِ ذُرُوءًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقْسِمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD) 57/1 (2016), 85-102; Yunus Emre Gördük, "Aksâmu'l-Kur'an'da "Muksem Bih" ve "Muksem Aleyh" ilişkisi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi /Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (İİFD) (EAÜİFD)* 43 (2015), 174-211; Dilek Karaca, *Sure Başlarındaki Kasem İfadelerinde Unsurlar Arası İlişki* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021); Mehmed Refii Kileci, *Kur'an'da yeminler (Aksamu'l-Kur'an)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998; Abdülbâki Turan, "Kur'an-ı Kerimdeki Yeminler (Aksâmu'l-Kur'an)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi/Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1986), 97-114; M. Faik Yılmaz, "Aksâmu'l-Kur'an Bağlamında "Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder?" Sorularını Yeniden Düşünmek", *İslâmî İlimler Dergisi* 5/1 (2010), 133-150; İsa Yüceer, "Kur'an'da Kasem ve Yemin Lafızları", ed. Emine Gürsoy Naskali, *Yemin Kitabı* (İstanbul: Kitapevi Yayınları 2013),147-156; Asiye Karadeniz & Mustafa Kara, "Nesefî'nin Aksâmu'l-Kur'an'a Yaklaşımı=Nasafi's Approach to the Oaths of the Qur'an", *Baberti Dergisi=Journal of Babarti* 17 (2023), 50-66.

¹⁵ Surelerin kronolojik sıralamasında Mısır Meliki 1. Fuad'ın (1868-1936) ilmî bir heyete tetkik ettirmek suretiyle yaptırdığı dizileme esas alınmıştır.

¹⁶ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Cami'ul-beyân fi-te'vili âyi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetu'r-risâle,1420-2000), 21/7-9.

¹⁷ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 21/8-9.

- 1) Savurdukça savuranlar: Rüzgârlardır. Toprağı savururlar. (Hz. Ali, İbn Abbas, Mücâhid)
- 2) Yükü taşıyanlar: Bulutlardır. Suyu taşırlar. (Hz. Ali, İbn Abbas, Mücâhid)
- 3) Kolaylıkla akıp gidenler: Gemilerdir. (Hz. Ali, Mücâhid)
- 4) İşleri taksim edenler: Meleklerdir. (Hz. Ali, İbn Abbas)
- 5) Muksam aleyh/yeminin konusu: Size vadedilen kesinlikle doğrudur.

Taberî yukarıda nakledilenleri aynen kabul ederek şu açıklamaları yapar: Rüzgârlar toprağı savurmaktadır. Bulutlar suyu taşıır. Gemiler suda kolaylıkla yüzerler. Melekler ise Allah'ın yarattıkları konusunda emirlerini taksim ederler.¹⁸

1.3. Tûr Suresi: Tertip sırasında 52., kronolojik sıralamada 76. sure olup Secde suresinden sonra inmiştir. Yüce Allah'ın azabının gerçek olduğunu pekiştirmek üzere yeminle başlamıştır. Ayetin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾ وَالسَّعْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ إِنَّ
عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾

- 1) Tûr: Dağdır. Süryanicede dağa tûr denir. (Mücâhid)
- 2) Kitâb-i mestûr: a) Suhuf/sayfalardır. (Mücâhid) b) Mektûb/yazılı demektir. (Kâtâde, Dahhâk)
- 3) Rakk-i menşûr: a) Kitaptır. (Kâtâde) b) Sayfalardır. (Mücâhid)
- 4) Beyti-i ma'mûr: a) Yedinci kat gökte, yetmiş bin meleğin bir günde girdiği ve bir daha dönmediği evdir. (Said b. Cübeyr, Katâde, Enes b. Malik, Malik b. Sa'saa) b) Hz. Peygamber'den nakle göre gökte bir mabettir. (Mücâhid, İkrime, İbn Abbas, Hz. Ali, Katâde, İbn Zeyd) Bu rivayet de ilk zikrettiğimiz görüşü teyit etmektedir.
- 5) Sakf-i merfû': Sema yani üzerimizdeki göktür. (Hz. Ali, Mücâhid, Katâde, İbn Zeyd)
- 6) Bahr-i mescûr: a) Ateş denizidir. (Hz. Ali, Mücahid) b) Dopdolu denizdir. (Katâde) c) Suyu kurumuş denizdir. (İbn Abbas) d) Hapsedilmiş yani bazısı bazısında toplanmış denizdir. (İbn Abbas) e) Arşın altındaki denizdir. (Hz. Ali, İbn Ömer, Ebû Salih)
- 7) Muksam aleyh/yeminin konusu: Rabbi'nin azabı mutlaka vuku bulacaktır.

Taberî; tûrun dağ, kitâbin mesturun yazılı kitap, rakkin menşurun yayılmış sayfalar olduğunu söylemiştir. Taberî *beyt-i ma'mûr* için yukarıda Kâbe çizgisinde gökte anılan bir evdir ki günde yetmiş bin melek oraya girer sonra geri dönmezler açıklamasını yapmıştır. *Sakf-i merfû'* nun dünya üzerindeki gök olduğunu, *bahr-i mescûr* un ise dolu deniz olduğunu söylemiştir. Taberî tek görüş zikredilen 1., 4. ve 5. ayetlerde zikredilen görüşe katılmış, anlamında ihtilaf bulunan 2, 3,

¹⁸ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 22/386-394.

6. ayetlerde kendi tercihlerini bildirmiştir.¹⁹

1.4. Necm Suresi: Tertip sırasında 53., kronolojik sıralamada 23. sure olup İhlas suresinden sonra inmiştir. Hz. Peygamber'in müşriklerin iddia ettikleri gibi sapıtan ve eğri yola giden bir kimse olmadığını, kişisel arzularına göre konuşmadığını, konuştuğunun ancak vahiy olduğunu pekiştirmek için *necm* üzerine yeminle başlamıştır. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilen şöyledir:

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾

1) İndiği zaman necm: a) Süreyya yıldızının düşmesidir. (Mücâhid, İbn Abbas) b) Kur'an ayetlerinin inmesidir. (Mücâhid, Katâde) c) Yıldızların dökülmesidir. (Ehl-i Basra)

2) Muksam aleyh/yeminin konusu: Arkadaşınız sapmadı ve batıla da inanmadı.

Taberî *necm* konusunda ehl-i Basra'nın görüşünü başka kimseden duymadığı için terk ettiğini ifade ederek Mücâhid'in Süreyya yıldızı görüşüne katılmıştır.²⁰

1.5. Kıyâme Suresi: Tertip sırasında 75., kronolojik sıralamada 31. sure olup Kâria suresinden sonra inmiştir. Yeniden dirilişte Yüce Allah'ın, parmak uçlarında mevcut tüm kemikleri en küçüğüne kadar yerli yerine yerleştirecek kudretine vurgu yapmak üzere yeminle başlar. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

لَا أَقْسِمُ بِبَيْتِ الْمَؤْمِنِ الْمُقِيمِ ﴿١﴾ وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ ﴿٣﴾

1) Kıyamet günü: Bu ifade açık olup tefsire ihtiyaç hissettirmez. Bazıları kıyamet insanın ölümüdür (Muğire b. Şu'be, Alkame) demişlerdir. Müfessirler daha çok yeminin başında bulun lâ ifadesine anlam vermişlerdir: a) Birinci lâ geçmiş kelamın reddi, ikincisi te'kit içindir. (Said b. Cübeyr) b) Her iki lâ da yemin için te'kitir. (Katâde) c) Allah birinci lâ ile yemin etti fakat ikincisine yemin etmedi. (Hasan Basrî)

2) Kınayan nefis: a) Hayrı ve şerri kınayan/ayıplayan nefistir. (Saîd b. Cübeyr, İkrime, İbn Abbas) b) Kaçırdığına üzülen ve pişman olan nefistir. (Mücâhid) c) Günah işleyen nefistir. (Katâde) d) Kınayıcı nefis kınanmıştır. (İbn Abbas)

3) Muksam aleyh/yeminin konusu: İnsan, kemiklerini toplayıp birleştiremeyeceğimizi mi sanıyor?

Taberî *lâ* ifadesi ile önceki kelamın reddedildiğini söyleyerek, Yüce Allah'ın iki şeye birden yemin ettiğini belirtmiştir. Kınayan nefis için hayrı ve şerri kınayan nefis olabileceği gibi

¹⁹ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 22/450-460.

²⁰ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 22/495-496.

kaçırdıklarına pişman olan nefis de olabileceğini söyler ve aralarında seçim yapmaz.²¹

1.6. Murselât Suresi: Tertip sırasında 77., kronolojik sıralamada 33. sure olup Hümeze suresinden sonra inmiştir. Vadedilmiş bulunan kıyametin mutlaka gerçekleşeceğini vurgulamak üzere yeminle başlar. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا ﴿٣﴾ فَالْفَارِقَاتِ فَرَقًا ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾ عُدْرًا أَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾
إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٍ ﴿٧﴾

1) Birbiri ardına gönderilenler: a) Rüzgârlardır. (İbn Mes'ûd, İbn Abbas, Mücâhid, Katâde)
b) Meleklerdir. (Mesruk, Ebû Sâlih)

2) Estikçe esenler: Rüzgârlardır. (İbn Mes'ûd, İbn Abbas, Hz. Ali, Ebû Salih, Katâde)

3) Yayıldıça yayanlar: a) Rüzgârlardır. (İbn Mes'ûd, Mücâhid, Ebû Salih, Katâde) b) Yağmurlardır. (Ebû Salih) c) Meleklerdir. (Ebû Salih) Melekler kitapları yayarlar.

4) Hak ile batılı ayıranlar: a) Meleklerdir. (Ebû Salih, İbn Abbas) Melekler hak ile batılı ayırır.
b) Kur'an'dır. (Katâde)

5) Zikri telkin edenler: Meleklerdir. (İbn Abbas, Katâde, Süfyan Sevrî)

6) Muksam aleyh/yeminin konusu: Bilin ki size vadolunan şey gerçekleşecek!

Taberî ikinci ayette geçen estikçe esenlerin rüzgârlar, zikri telkin edenler mealindeki beşinci ayetin de melekler olduğunu bildirmiştir. Çünkü vahyin resullere ulaştırılmasında melekler önemli bir yere sahiptir. Genel ifadeli diğer ayetlerin ise nitelendirildikleri vasfı taşıyan her şey olabileceğini bildirmiştir. Örneğin melekler art arda gönderilebileceği gibi rüzgârlar veya peygamberler de art arda gönderilebilir. Aynı şekilde rüzgâr bulutları yayar, melekler kitapları yayar, yağmur ise yere yayılır. Hepsi de zikredilen vasfa uygundur.²²

1.7. Naziât Suresi: Tertip sırasında 79., kronolojik sıralamada 81. sure olup Nebe' suresinden sonra inmiştir. Kozmik kıyamette gerçekleşecek olan korkunç sarsıntıya ve bu durum karşısında oluşan dehşetli korkuya dikkat çekmek üzere yeminle başlar. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالنَّازِعَاتِ غُرْقًا ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ﴿٣﴾ فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾

1) Şiddetle çekip çıkaranlar: a) Meleklerdir. Can alırlar. (İbn Mes'ûd, Mesruk, İbn Abbas, Said b. Cübeyr) b) Yıldızlardır. (Hasan Basrî, Katâde) c) Gerilmiş yaydır. Oku çıkarır. (Atâ) d) Göğsü tırmalayan nefestir. (Suddî)

²¹ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/47-52.

²² Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/122-129.

2) Kolaylıkla çıkarılanlar: a) Meleklerdir. (İbn Abbas) b) Ölümdür. (Mücâhid, İbn Abbas, Süddî) c) Yıldızlardır. (Katâde) d) Kementtir. (Atâ)

3) Yüzenler/tesbih edenler: a) Ölümdür. İnsan nefesinde dolaşır. (Mücâhid) b) Meleklerdir. Semadan yüzerek inerler. (Mücâhid) c) Yıldızlardır. Yörüngede dolaşırlar. (Katâde)

4) Yarış edenler: a) Meleklerdir. (Mücâhid) b) Ölümdür. (Mücâhid) c) Atlardır. (Atâ) d) Yıldızlardır. (Katâde)

5) İşleri düzenleyenler: Meleklerdir. (Katâde)

6) Muksam aleyh/yeminin konusu: O gün büyük bir sarsıntı olacaktır.

Taberî'ye göre ilk dört ayet için, belirtilen vasfı taşıyan, yukarıda madde madde sıraladığımız her anlam mümkündür. Bunları sadece bir şeye tahsis etmek doğru değildir. Beşinci ayet ise meleklerden bahsetmektedir. Melekler Yüce Allah'ın emrettiği işleri tedbir ederler.²³

1.7. Burûc Suresi: Tertip sırasında 85., kronolojik sıralamada 27. sure olup Şems suresinden sonra imiştir. *Ashab-ı uhdûdun* yaptıklarını zikretmek üzere yeminle başlamıştır.²⁴ Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ (۱) وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ (۲) وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ (۳) قِيلَ أَصْحَابُ الْأُخُودِ (۴)

1) Burçlara sahip gök: a) Gökteki saraylardır. (İbn Abbas) b) Gökteki yıldızlardır. (Dahhâk, Mücahid, Ebî Necîh, Katâde) c) Kum ve su sahibidir. (Sufyân b. Husayn)

2) Vadedilen Gün: Kıyamet günü. (Katâde, İbn Zeyd, Hasan Basrî. Ayrıca Hz. Peygamber'den hadis rivayet edilmiştir.)

3) Şahit ve meşhûd: a) Cuma ve arefe günleridir. (Ebû Hureyre, Yûnus, Hasan Basrî, Ebû Malik el-Eş'arî, Katâde, İbn Zeyd, Ali b. Ebî Talha. Ayrıca Hz. Peygamber'den hadis rivayet edilmiştir.) b) Hz. Muhammed ve kıyamet günüdür. (İbn Abbas, Hasan b. Ali, Said b. el-Müseyyeb) c) Hz. Muhammed ve cuma günüdür. (İkrime) d) Allah ve kıyamet günüdür. (İbn Abbas) e) İnsan ve kıyamet günüdür. (Mücâhid, Ebû Necîh, Dahhâk) f) Kurban Bayramı günü ve cuma günüdür. (İbn Ömer, İbn Zubejr) g) Kurban Bayramı günü ve arefe günüdür. (Ebû Necîh)

²³ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/185-193.

²⁴ Uhdûd "uzun ve derin hendek" demektir. Kendilerinden "ashâbü'l-uhdûd" diye söz edilen kimselerle onların işkence ettiği müminler ve bu olayın geçtiği zaman ve bölge hakkında Kur'an-ı Kerim'de bilgi yoktur. Tarih ve tefsir kitaplarında ashâbü'l-uhdûd ile ilgili birçok rivayet vardır. Bu konudaki rivayetlerin en kuvvetlisi, Necran Hıristiyanlarına Yahudi hükümdar Zünûvâs tarafından yapılan işkence olayı ile ilgili olanıdır. İkinci Himyerîler'in son hükümdarı olan Zünûvâs Yahudiliği kabul etmiş, 523'te Necran'ı ele geçirek Hıristiyanlardan Yahudiliğe geçmelerini istemiş, kabul etmeyenleri ateş dolu çukurlara atarak yakmıştır. Süryânîce kaynaklarda da Necran Hıristiyanlarına yapılan zulüm geniş bir şekilde yer almaktadır. Zünûvâs 120.000 kişi ile Necran'ı kuşatmış, yaklaşık 2000 kişiyi bir kiliseye doldurarak ateşe vermiştir. Diğer taraftan kazdırdığı uzun ve derin hendeklere odun doldurmuş, bu odunlar tutuşturulduktan sonra Hıristiyanlar içine atılarak yakılmıştır. Zünûvâs tarafından öldürülen Hıristiyanların sayısı İslami kaynaklarda 20.000, Süryani kaynaklarda ise 4000 olarak belirtilmektedir. Muhammed Eroğlu, "Ashâbü'l-uhdûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3/471.

4) Muksam aleyh/yeminin konusu: Hendek ashabı lanetlenmiştir.

Taberî 1. ayet için yukarıda zikredilenlerin hiçbirini kabul etmez. Ona göre bu ayet güneşin ve ayın menzillerini ifade etmektedir. Bu menziller 12'dir. Ay bu menzillerin her birini iki günde aşar. Tamamı 28 gündür. İki gün gizlenir, görünmez olur. Güneş bu menzillerden her birini bir ayda aşar. Sonra hepsi 12'ye tamamlanır. Taberî ikinci ayet için genelin görüşüne katılır ve vadedilen günün kıyamet günü olduğunu belirtir. Üçüncü ayette *şahit* ve *meşhûd* için görüş belirtmez. Bu genel ifade kapsamında yukarıda zikredilenlerin hepsini mümkün görür.²⁵

1.9. Târik Suresi: Tertip sırasında 86., kronolojik sıralamada 36. sure olup Beled suresinden sonra imiştir. İnsanın daima bir denetleyicinin veya koruyucunun kontrolünde olduğu gerçeğinin önemine dikkat çekmek üzere yeminle başlamıştır. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾ إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾

1) Gök ve Târik: Gök ve aydınlık yıldızdır. Gece gelir, gündüz iner. (İbn Abbas, Katâde, Dahhâk)

2) Târik'in ne olduğunu nereden bileceksin?

3) (O, karanlığı) delen yıldızdır.

4) Muksam aleyh/yeminin konusu: Hiç kimse yoktur ki üzerinde bir koruyucu, bir denetleyici bulunmasın.

Taberî Târik'in gece doğan gündüz kaybolan yıldızlardan biri olduğunu söylemiştir.²⁶

1.10. Fecr Suresi: Tertip sırasında 89., kronolojik sıralamada 10. sure olup Leyl suresinden sonra imiştir. İnsan aklına dikkat çeker. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرَ ﴿٤﴾ هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٍ لِّذِي حِجْرِ ﴿٥﴾

1) Fecr: a) Gündüzdür. (İbn Abbas) b) Sabah namazıdır. (İbn Abbas) c) Sabah şafağıdır. (İkrime)

2) On gece: Zihicce'nin 10 günüdür. (İbn Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Mesruk, İkrime, Mücâhid, Katâde, Dahhâk, İbn Zeyd. Ayrıca Câbir'den rivayet edilen hadis mevcuttur.)

3) Çift olan ve tek olan: a) Çift arefe, tek kurban günüdür. (İbn Abbas, İkrime, Dahhâk, Katâde) b) Çift kurbanın 2. günü, tek 3. günüdür. (İbn Zeyd) c) Çift tüm yaratıklar, tek Allah'tır.

²⁵ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/331-342.

²⁶ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/351-352.

(Mücâhid, Ebû Salih) d) Çift ve tek tüm yaratıklardır. (Mücâhid, Hasan Basrî) e) Çift sabah, tek akşam namazıdır. (İbn Abbas)

4) Geçip gitmekte olan gece: İzaha gerek duyulmamıştır.

5) Muksam aleyh/yeminin konusu: Akli olan kimse için bunlar yemine konu olacak kadar önemli değil midir?

Taberî ilk ayetin anlamı için “sabah şafağı”, ikincisi için “Zilhicce’nin ilk on günü” görüşlerini tercih etmiştir. Üçüncü ayette geçen “tek ve çift”in genel anlamda olduğunu belirterek bu bağlamda sayılanların her birini mümkün görür. Dördüncü ayet zaten açıktır.²⁷

1.11. Beled Suresi: Tertip sırasında 90., kronolojik sıralamada 35. sure olup Kâf suresinden sonra inmiştir. İnsanın yüz yüze geleceği zorluklara dikkat çekmek üzere yeminle başlar. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾

1) Bu belde: Mekke’dir. (İbn Abbas, Mücâhid, Katâde, İbn Zeyd)

2) Sen bu beldede hillsin: a) Mekke’yi fethettiğinde dilediğini öldürür, dilediğini serbest bırakırsın. (İbn Abbas, Mücâhid, Dahhâk, İbn Zeyd, Atâ) b) Günah ve sıkıntıdan berisin. (Katâde)

3) Baba ve çocuk: a) Hz. Âdem ve çocuklarıdır. (Mücâhid, Katâde, Ebû Sâlih, Dahhâk, Süfyân es-Sevrî) b) İbrahim ve çocuklarıdır. (Ebû İmran Cevnî)

4) Muksam aleyh/yeminin konusu: Biz, insanı (yüz yüze geleceği nice) zorluklar içinde yarattık.

Taberî birinci ayette Mekke’ye yemin edildiğini belirtir. Hz. Peygamber’in hill olması Mekke’yi fethettiği gün düşmanı öldürmekte serbest olmasıdır. Taberî üçüncü ayette ifade genel olduğu için tüm babalar ve çocukların kastedildiğini düşünmektedir.²⁸

1.12. Şems Suresi: Tertip sırasında 91., kronolojik sıralamada 26. sure olup Kadir suresinden sonra imiştir. Nefsini arındıran kimsenin mutlaka kurtuluşa ereceğini bildirmek üzere yeminle başlamıştır. Nefsini kötülöklere boğanın da ziyan edeceği vurgulanmıştır. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالشَّمْسِ وَضُحِيِّهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَبَّهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّىهَا ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَىٰهَا ﴿٥﴾ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَّىٰهَا ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيْتَهَا ﴿٧﴾ فَالْهَمَّهَا فَجُورَهَا وَتَقْوَىٰهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَزَقَهَا ﴿٩﴾

1) Güneş ve onun aydınlığı: a) Güneş ve gündüzdür. (Katâde) b) Güneş ve onun ışığıdır. (Mücâhid)

²⁷ Taberî, *Cami’ul-beyân*, 24/395-403.

²⁸ Taberî, *Cami’ul-beyân*, 24/429-433.

2) Onu takip ettiğinde ay: a) İlk yarıda (ilk 15 gün) güneşin ardından ay doğar. (İbn Zeyd)
b) Ay güneşi takip eder. (Mücâhid) c) Hilalin görülmesidir. Güneş batar, hilal görülür. (Katâde) d)
Onu derken gündüz kastedilmiştir. (İbn Abbas)

3) Onu açığa çıkarttığına gündüz: Onu (güneşi) gündüz açığa çıkarır. (Katâde)

4) Onu örttüğünde gece: Onu (güneşi) gece örter. (Katâde)

5)Gökyüzü ve onu bina eden: Bina eden yaratandır. (Katâde) yani Allah (Mücâhid)

6) Yer ve onu yayan: a) Yer derken yerde yarattığı şeyleri kastediyor. (İbn Abbas) b) Onu yayan onu düzeltendir. (Mücâhid) c) Yeri yaymaktan bahsediliyor. (İbn Zeyd) d) Yeri taksim etmekten bahsediliyor. (İbn Abbas)

7) Nefis ve onu düzenleyen: Hayrı ve şerri açıklayandır. (İbn Abbas)

8) Nefse fücür ve takvayı ilham eden: a) Açıklayandır. (Katâde, Ubeyd) b) Öğretendir. (Mücâhid, Süfyan es-Sevrî)

9) Muksam aleyh/yeminin konusu: Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir.

Taberî birinci ayette *duhanın* gündüz olduğunu belirterek güneş ışıklarının gündüz açığa çıktığına dikkat çekmiştir. İkinci ayette İbn Zeyd'in görüşüne katılır yani her ayın ilk yarısında (ilk 15 gün) güneşin hemen ardından ay doğar. İşte bu durum ayın güneşi takibidir. Üçüncü ayette ittifakla *gündüz*, dördüncü ayette *gece* üzerine yemin edilmiştir. Beşinci ayette akılsız varlıklar için kullanılan *ma* edatının akıllı varlıklar için kullanılan *men* edatı yerine kullanıldığına dikkat çekmiştir. Bu ayetin anlamı "göğü yaratan ve onu yerin üzerine tavan yapan" demektir. Aynı durum altıncı ayette tekrarlanmıştır. Taberî altıncı ayette *tahâ* fiilinin değişik anlamları üzerinde durmuş fakat tercihte bulunmamıştır. Yedinci ayette ise ayetin inzal edildiği lafza itibar edip herhangi bir açıklamaya gerek görmemiştir.²⁹

1.13. Leyl Suresi: Tertip sırasında 92., kronolojik sıralamada 9. sure olup A'lâ suresinden sonra imiştir. İnsanların amellerinin çeşit çeşit olduğunu vurgulamak üzere yeminle başlamıştır. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾

1) Bürüdüğü zaman gece.

2) Açılıp aydınlandığı zaman gündüz.

3) Erkeği ve dişi yaratan: a) Genel kabule göre *ma* edatı *men* edatı yerine kullanılmıştır. Anlam yandaki gibidir. b) Erkek ve dişi üzerine yemin edilmiştir. (İbn Mes'ûd, Ebu'd Derdâ)

4) Muksam aleyh/yeminin konusu: Şüphesiz sizin çabalarınız elbette çeşit çeşittir.

²⁹ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/451-456.

Taberî bir önceki surede olduğu gibi bu surenin birinci ve ikinci ayetinde gece ve gündüze yemin edildiğini belirtmiş, herhangi bir ek açıklamada bulunmamıştır. Sadece Katâde'nin Yüce Allah'ın değerli şeyler üzerine yemin ettiğini bildiren açıklamasına yer verir. Üçüncü ayette iki kıraatin bulunduğu dikkat çeker. Genel kabul gören kıraatte bir önceki surede olduğu gibi akılsız varlıklar için kullanılan *ma* edatının akıllı varlıklar için kullanılan *men* edatı yerine kullanıldığı kabul edilmiştir. Bu durumda ayetin anlamı yukarıda verdiğimiz gibi olur. İkinci kıraate göre *ma* edatı mutata kullanılmaktadır. Bu durumda ayetin anlamı "Erkeğe ve dişiye ant olsun." şeklinde ifade edilir. Taberî iki kıraat arasında bir tercihte bulunmamıştır.³⁰

1.14. Duhâ Suresi: Tertip sırasında 93., kronolojik sıralamada 11. sure olup Fecr suresinden sonra imiştir. Yüce Allah bu sureye peygamberini terk etmediğini ve ona darılmadığını kesin bir dille ifade etmek üzere yeminle başlamıştır. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾

1) Duhâ vakti: Gündüzün anlarından bir andır. (Katâde)

2) Secâ ettiğinde gece: a) Geldiği zaman gece demektir. (İbn Abbas, Hasan Basrî) b) Gittiği zaman gece demektir. (İbn Abbas) c) Sükûn bulunduğu zaman gece demektir. (Mücahid, Katâde, Dahhâk, İbn Zeyd)

3) Muksam aleyh/yeminin konusu: Rabbi'n seni terk etmedi, sana darılmadı da.

Taberî; "Bir kişi güneş çarpmasına maruz kaldığında ona dâhiye denilir." diyerek birinci ayette *duhâ* vaktinin güneşin yükseldiği vakit olduğunu söylemiştir. İkinci ayette ise gecenin *secâ* vaktinin, sükûn bulunduğu zaman gece olduğunu belirtmiştir.³¹

1.15. Tîn Suresi: Tertip sırasında 95., kronolojik sıralamada 28. sure olup Burûc suresinden sonra imiştir. Yüce Allah insanı en güzel surette yarattığını belirtmek üzere yeminle başlamıştır. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾

1) İncir ve zeytin: a) İncir ve zeytindir ki ilki yenir, diğeri sıkılır. (Hasan Basrî, İkrime, Mücahid, Kelbî) b) İncir, Şam mescidi; zeytin, Beyt-i Mukaddes'tir. (Kâ'bu'l-Ahbar, Katâde, İbn Zeyd, İkrime) c) İncir, Şam Nuh Mescidi; zeytin, Beyt-i Mukaddes'tir. (İbn Abbas) İbn Abbas'tan ayrıca "incir, zeytin ve tur-i Sîna" ile Şam'da üç mescidin kastedildiği görüşü de mevcuttur.

³⁰ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/465-468.

³¹ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/482-485.

2) Sînâ Dağı: a) Musa'nın dağıdır. (Hasan Basrî, Ka'bu'l-Ahbâr, İbn Zeyd) b) Mescid-i Tûr'dur. (İbn Zeyd) c) Güzel dağ demektir. *Sînîn* güzel anlamına gelir. (İkrime) d) Dağdır. (Mücâhid, İkrime) e) Mübarek dağ demektir. *Sînîn* mübarek anlamına gelir. (Katâde, Mücahid)

3) Emin belde: Mekke'dir. (İbn Abbas, Hasan Basrî, Ka'bu'l-Ahbâr, İbn Zeyd, Mücâhid, İkrime, Katâde)

4) Muksam aleyh/yeminin konusu: Biz insanı en güzel biçimde yarattık.

Taberî birinci ayet için yenen incir ve sıkılan zeytini tercih etmiştir. Çünkü bunlar genel olarak Arapların bildiği şeyler olup diğerlerini bilmezler. Fakat bu tercihin diğerleri mümkün değil anlamına gelmediğini özellikle belirterek incirin Şam'da, zeytinin ise Beyt-i Makdis'te yetiştiğini hatırlatmıştır. Taberî ikinci ayette geçen Sînâ Dağı'nın Hz. Musa'nın dağı olduğu kanaatini taşımaktadır. Bu bilinen bir dağdır. Tek görüş bildirilen üçüncü ayette ehli ilmin görüşüne katılmıştır.³²

1.16. Âdiyât Suresi: Tertip sırasında 100., kronolojik sıralamada 14. sure olup Asr suresinden sonra imişdir. Yüce Allah insanın ne kadar nankör olduğunu vurgulamak üzere sureye yeminle başlamıştır. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilenler şöyledir:

وَالْعَادِيَّاتِ وَالْعَادِيَّاتِ صَبْحًا ﴿١﴾ فَأَلْمُورِيَّاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَأَلْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَنْزَرْنَ بِهِ نَعْمًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ
الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾

1) Harıl harıl koşanlar: a) Soluk soluğa koşan atlardır. (İbn Abbas, Mücâhid, İkrime, Katâde, Atâ, Dahhâk) b) Develerdir. (İbn Mes'ûd, İbrahim en-Nehâî, Dahhâk)

2) Çakararak kıvılcım saçanlar: a) Atlar toynakları ile vurup kıvılcım çıkarırlar. (İkrime, Kâtâde, Atâ, Dahhâk) b) Dillerdir. (İkrime) c) Harpte hecene (dille ayıplamak) yapmaktır. (Katâde) d) Harp bittikten sonra ateş yakanlardır. (Hz. Ali) e) Tuzak kuranlardır. (İbn Abbas) f) Develerin bastıkları taşları oynatarak ateş çıkarmasıdır. (İbn Mes'ûd)

3) Ansızın sabah baskını yapanlar: a) Akın yapan atlardır. (İbn Abbas, İkrime, Mücâhid, Katâde) b) Develerdir. (İbn Mes'ûd)

4) Arkasında toz bırakanlar ve derken orada bir topluluğun ta ortasına girenler: a) Atlardır. Düşman topluluğuna dalarlar. (Mücahid, İkrime, Katâde, Atâ, Dahhâk) b) Develerdir. Hacı topluluğuna dalarlar. (Hz. Ali, İbn Mes'ûd)

5) Muksam aleyh/yeminin konusu: İnsan, Rabbi'ne karşı pek nankördür.

³² Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/501-506. Kur'an'daki yeminler bağlamında Tin suresi ve diğer surelerdeki yemine konu olan unsurların tefsir tarihi boyunca paradoksal yorumları hakkında farklı bir yaklaşım olarak bk. İsa Kanik, "Tefsir Tarihinde Kur'an Ayetlerinin Paradoksal Yorumuna Dair Tahlilî Bir Bakış", *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 18 (Haziran 2024), 125-128.

Taberî bu surenin ilk ayetinde bahsedilenin atlar olduğunu belirtmiştir. Çünkü atlardan başkası ayette geçen *dabhâ*yı yapmaz. İkinci ayetten itibaren beşinci ayete kadar zikredilen tüm görüşleri mümkün görüp herhangi bir tercihte bulunmaz.³³

1.17. Asr Suresi: Tertip sırasında 103., kronolojik sıralamada 13. sure olup Asr suresinden sonra inmiştir. Yüce Allah insanın ziyan içinde olduğunu vurgulamak üzere sureye yeminle başlamıştır. Ayetlerin metni ve muksam bih/üzerine yemin edilen şöyledir:

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾

- 1) Asr: Zaman demektir. Günün içindeki bir andır (İbn Abbas), akşam vaktidir. (Hasan Basrî)
- 2) Muksam aleyh/yeminin konusu: İnsan gerçekten ziyan içindedir.

Taberî *asr* kelimesinin genel anlamda zamanın ismi olduğunu vurgulamış ve akşam gece ya da gündüz olarak tahsis etmeyi doğru bulmamıştır.³⁴

2. Değerlendirme

Yeminle başlayan surelerde Taberî'nin muksam bih/üzerine yemin edilen şeyler üzerinde farklı tavırları gözlenmiştir. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1) Taberî tek görüş bildirilen ayetleri genellikle aynıyla kabul etmiştir: es-Sâffât 37/1; ez-Zâriyât 51/1, 2, 3, 4; et-Tûr 52/1, 4, 5; el-Burûc 85/2; et-Târik 86/1; en-Nâziât 79/5; el-Fecr 89/2; el-Beled 90/1; eş-Şems 91/3, 4, 5; et-Tîn 95/3.

2) Taberî tek görüş bildirilen bir ayette özgün görüş açıklamıştır: ed-Duhâ 93/1.

3) Taberî ihtilaf bildirilen ayetlerde genellikle görüşler arasında tercih yapmıştır: es-Sâffât 37/2, 3; et-Tûr 52/2, 3, 6; en-Necm 53/1; el-Fecr 89/1; el-Beled 90/2; eş-Şems 91/1, 2; el-Leyl 92/3; ed-Duhâ 93/2; et-Tîn 95/1, 2; el-Âdiyât 100/1.

4) Taberî ihtilaf bildirilen bir ayette seçenekleri ikiye düşürmüş fakat aralarında tercih yapmamıştır: el-Kiyâme 75/2.

5) Taberî ihtilaf bildirilen ayetlerde bazen seçeneklerin hiçbirini kabul etmeyip özgün görüş bildirmiştir: el-Kiyame 75/1, 2 *la* ifadesi; el-Burûc 85/1; el-Beled 90/3; Asr 1.

6) Taberî ihtilaf bildirilen bir ayette görüşler arasında tercih bildirmemiştir: eş-Şems 91/6.

7) Taberî genel ifadelî ayetlerde seçeneklerin hepsini mümkün görüp zikredilen vasfa uygun her şeyin mümkün olduğunu belirtmiştir: en-Nâziât 79/1, 2, 3, 4; el-Burûc 85/3; el-Fecr 89/3; el-Leyl 92/3; el-Âdiyât 2, 3, 4, 5.

³³ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/557-566.

³⁴ Taberî, *Cami'ul-beyân*, 24/589.

8) Taberî bazen ayeti yeterince açık bulup izaha gerek görmemiştir: eş-Şems 91/7, 8; el-Leyl 92/1, 2.

Sonuç

Taberî erken dönem rivayet ağırlıklı tefsirde önemli yeri olan bir müfessirdir. Eserinde tefsirin ilk üç asrına dair mevcut görüşleri derlediği bilinmektedir. Taberî'nin bu eserde tüm ayetler için genel tavrı, anlamı konusunda ihtilaf bildirilen ayetlerde ilgili tüm görüşleri verip kendi görüşü olarak bunlardan birini tercih etmesidir. Fakat onun sure başlarında yer alan yeminlerde muksam bih/üzerine yemin edilenlerin tefsiri ile ilgili olarak çok yönlü tavrı göze çarpar. Bunlardan en göze çarpanı şayet muksam bih/üzerine yemin edilenler genel ifadeli ise görüşler arasında tercihte bulunmayıp vasfa uyan her şeyin ihtimal dâhilinde olduğunu söylemesidir. Söz gelimi Fecr suresinin üçüncü ayetinde geçen “çift olan ve tek olan” ifadesi için “Çift arefe, tek kurban günüdür.”, “Çift kurbanın ikinci günü, tek üçüncü günüdür.”, “Çift tüm yaratıklar, tek Allah'tır.”, “Çift ve tek tüm yaratıklardır.”, “Çift sabah, tek akşam namazıdır.” olmak üzere beş görüş zikretmiş, bunlar arasında hiçbir tercihte bulunmayıp ayette geçen vasfa uygun her şeyin mümkün olabileceğini belirtmiştir. Bu tavrı Nâziât suresinin birden dörde kadar olan ayetlerinde; Burûc, Fecr ve Leyl surelerinin üçüncü ayetlerinde ve Âdiyât suresinin ikiden beşe kadar olan ayetlerinde de göstermiştir.

Taberî genel ifadeli olmayıp çeşitli anlamları zikredilen muksam bih/üzerine yemin edilenler için mutata tavrına uygun olarak bütün görüşleri nakledip birini tercih eder. Örneğin Necm suresinin birinci ayetinde geçen necm için “Süreyya yıldızı”, “Kur'an ayetleri” ve “yıldızlar” olmak üzere üç görüş aktarmış, Mücâhid'in görüşü olan “Süreyya yıldızı”nı tercih etmiştir. Fakat örneği verilen bu tutum hep aynı tekerrür etmemiştir. Taberî dört görüş zikredilen Kıyâme suresinin ikinci ayetinde seçenekleri ikiye düşürüp aralarında tercih yapmamıştır. Üç görüş zikredilen Burûc suresinin ilk ayetinde görüşlerin hiçbirini kabul etmeyerek kendi özgün görüşüne yer vermiştir.

Bunların dışında tek görüş nakledilen muksam bih/üzerine yemin edilenler konusunda çoğunlukla görüşe aynen katılmış, bazen özgün görüşünü zikretmiştir. Örneğin Sâffât suresinin ilk ayetinde geçen “saf saf duranlar” ifadesi için tek görüş olan “Meleklerdir” izahını aynen kabul etmiştir. Aynı şekilde Murselât suresinin ilk ayetinde “Savurdukça savuranlar” ifadesi için tek görüş olarak zikredilen “Rüzgârlardır. Toprağı savururlar.” izahına aynen katılmıştır. Aynı şekilde Tûr suresinin ilk ayetinde geçen Tûr kelimesi için tek görüş olarak gelen “Dağdır.” izahına da aynen katılmıştır. Bunların aksine Duhâ suresinin ilk ayetinde geçen *duhâ* vakti için zikredilen

tek görüş olan “Gündüzün anlarından bir andır.” izahına katılmaz. Taberî bir kişi güneş çarpmasına maruz kaldığında ona *dâhiye* denilir gerekçesine dayanarak *duhâ* vaktinin güneşin yükseldiği vakit olduğunu söylemiştir.

Taberî muksam bih/üzerine yemin edilenler konusunda aynı sure içinde değişik tavırlar gösterebilmektedir. Tûr suresi bunun tipik bir örneğidir. Taberî bu surenin tek görüş zikredilen bir ve beşinci ayetlerinde zikredilen görüşe katılmış, anlamında ihtilaf bulunan iki, üç, dört ve altıncı ayetlerinde kendi tercihlerini bildirmiştir.

Taberî Necm suresinde geçen *necm* kelimesi hakkında ehl-i Basra'nın görüşünü başka kimseden duymadığı için terk ettiğini ifade etmiştir. Bu tutum Taberî'nin nakle verdiği önemi göstermesi açısından tipik bir örnektir. Fakat nakil yeterli açıklığı sağlamadığında kendi izahını vermekten de kaçınmamıştır. Kıyâme suresinin birinci ve ikinci ayetlerinde geçen *la* ifadesi, Burûc suresinin birinci, Beled suresinin üçüncü ve Asr suresinin birinci ayeti için verdiği izahlar bu tutumunun örnekleridir. Bu tespitler nakil konusunda son derece hassas olan Taberî'nin yeminle başlayan surelerde muksam bih/üzerine yemin edilenler konusunda gerek çeşitli görüşlerle açıklanmış olsun gerekse tek görüş bildirilmiş olsun ihtiyaç hissettiğinde nakle muhalefet ederek kendi görüşlerini açıklamaktan çekinmediğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Bakkal, Mustafa Cihad. "Mâtürîdî'ye Göre Kur'an-ı Kerim'de Yeminler". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim)*, 19/1 (2019), 83-107.
- Coşkun, Muhammed. "Aksâmu'l-Kur'an 89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46 (2014), 37-68.
- Çalışkan, Mehmet. "Kur'an-ı Kerim'in Yemin Üslubu=The Oath Method of the Holy Qur'an". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 87/15 (2019), 85-112.
- Ekinci, Kutbettin. "Kur'an'da Allah'ın Zatı Dışında Kullanılan Yeminleri Sözün Maksudı Açısından Anlamak". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, 57/1 (2016), 85-102.
- Eroğlu, Muhammed. "Ashâbü'l-uhdûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/471. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Gördük, Yunus Emre. "Aksâmu'l-Kur'an'da "Muksem Bih" ve "Muksem Aleyh" İlişkisi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi /Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (İİFD) (EAÜİFD)*, 43 (2015), 174-211.
<https://doi.org/10.47502/mizan.1457652>.
- Kanik, İsa. "Tefsir Tarihinde Kur'an Âyetlerinin Paradoksal Yorumuna Dair Tahliî Bir Bakış". *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 18 (Haziran 2024), 121-140.
- Karaca, Dilek. *Sûre Başlarındaki Kasem İfadelerinde Unsurlar Arası İlişki* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,2021);
- Karadeniz, Asiye & Kara, Mustafa. "Nesefî'nin Aksâmu'l-Kur'an'a Yaklaşımı = Nasafi's Approach to the Oaths of the Qur'an". *Baberti Dergisi=Journal of Babarti* 17 (2023), 50-66.
- Kileci, Mehmed Refii. *Kur'an'da Yeminler (Aksamu'l-Kur'an)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Süleyman b. Ali. "Kur'an'da Yeminlerin Sırları=Min Esrâri'l-Kasemi fi'l-Kur'âni'l-Kerîm". çev. Mustafa Şentürk & Seyyit Alçi. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi (Nami Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi)* 5/1 (2019), 443-462.
- Turan, Abdülbâki. "Kur'an-ı Kerimdeki Yeminler (Aksâmu'l-Kur'an)". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi/Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1986), 97-114.
- Yılmaz, M. Faik. "Aksâmu'l-Kur'an Bağlamında 'Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder?' Sorularını Yeniden Düşünmek". *İslâmî İlimler Dergisi* 5/1 (2010), 133-150.
- Yüceer, İsa. "Kur'an'da Kasem ve Yemin Lafızları", ed. Emine Gürsoy Naskali. *Yemin Kitabı* (İstanbul: Kitapevi Yayınları 2013),147-156.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences